

Колесник Вікторія Анатоліївна,
науковий співробітник
ДНДІ МВС України,
аспірантка Державної наукової установи
“Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України”
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1860-7866

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ЛІКВІДАЦІЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИРОДНОГО ХАРАКТЕРУ ЯК ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено функції держави, спрямовані на забезпечення безпеки, захисту прав і свобод громадян, соціального захисту населення, охорони навколишнього природного середовища. Розглянуто роль і місце держави у загальному керівництві та організації попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру. Установлено, що від рівня виконання державою своїх функцій у сфері цивільного захисту залежить ступінь захисту та добробут громадян, мінімізація втрат і негативних наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру та побудова безпечного середовища.

Ключові слова: надзвичайні ситуації природного характеру, функція держави, правове забезпечення, резилієнтність суспільства, безпечне середовище.

У центрі уваги більшості сучасних цивілізованих країн світу знаходяться питання, пов'язані із надзвичайними ситуаціями природного характеру (далі – НС природного характеру). Це надмірне використання природних ресурсів і недбале ставлення до природи, втрата біорізноманіття; ускладнення процесів відновлення після НС природного характеру. Унаслідок збройних конфліктів збільшується кількість і різновиди інфекційних захворювань; морських, ґрунтових і повітряних забруднень; нерегульована міграція людей, тварин і птахів. Серед всього перерахованого розмаїття негативних наслідків НС природного характеру, слід відзначити найбільш поширений для багатьох країн світу – недостатню підтримку постраждалого населення та забруднення довкілля. Тому від того, як суспільство та держава готові до надзвичайних ситуацій будь-якого характеру (далі – НС) та здатні ефективно відповідати на них, залежить забезпечення безпеки, захисту та стійкості в умовах небезпеки. Для забезпечення готовності до них і мінімізації впливу НС на функціонування держави розробляються стабілізаційні заходи. Ефективність таких заходів ґрунтується на здатності країни у короткий термін максимально задовольнити потреби населення країни, реалізувати їх соціально-економічні інтереси, адаптувати системи до нових умов і викликів сьогодення.

© Kolesnyk Victoriia, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.3\(61\).6](https://doi.org/10.36486/np.2023.3(61).6)

Issue 3(61) 2023

<https://naukaipravookhrona.com/>

Для України зазначені проблемні питання також є актуальними. Про що свідчить закріплення в Основному Законі таких положень: людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека є найвищою соціальною цінністю; забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави. Держава як організаційна структура влади таким чином показує, що за допомогою права спрямовує свою діяльність на потреби суспільства та населення, задоволення їх інтересів. За допомогою не просто права, а із дотриманням принципу верховенства права, держава реалізовує свої функції, які, відповідають взятим перед Українським народом зобов'язанням.

Залежно від факторів впливу, загроз та проблем, які виникають у конкретний час, держава адаптує свою функції та зосереджує зусилля на актуальних напрямках своєї діяльності. Спрямовання зусиль на конкретних напрямках допомагає ефективно відповідати на найбільш нагальні проблеми в конкретний час.

Так, із метою попередження надзвичайних ситуацій узагалі та природного характеру зокрема, а також, у разі їх виникнення в нашій державі, на законодавчому рівні визначено організаційно-правовий механізм діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту. Від того, як буде працювати цей механізм, залежить безпека в суспільстві (країні) взагалі та окремо кожної людини як складової цього суспільства, а також ефективність та успішність вирішення проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням захисту населення, територій і навколишнього середовища в умовах виникнення НС. Таким чином, держава за допомогою правового регулювання визначає напрями діяльності суб'єктів забезпечення цивільного захисту, правила, порядок їх дій і повноваження.

Мета цієї статті – висвітлення правових форм реалізації функції держави з попередження та ліквідації НС природного характеру

Проблематика, пов'язана із попередженням і ліквідацією НС, є стратегічно важливою у межах забезпечення безпеки та стабільності суспільства в умовах непередбачуваних обставин. Підтвердженням цього є дослідження Костицького В.В., Могил С.К. щодо становлення функцій держави із запобігання і подолання наслідків НС; Барила О.Г., Волянського П.Б., Гур'єва С.О., Кузніченка С.О., Кулешова М.М., Садкового В.П., Проневича О.С., Тютюника В.В., Федорчука В.В. – стосовно попередження та ліквідації НС із позиції викликів і ризиків; Кобко Є.В., Саміло А.В., Чалий Д.О., Яковчук Р.С. – про правові основи реалізації заходів цивільного захисту в мирний час та в особливий період.

У сфері цивільного захисту завжди існують ризики появи нових загроз, а тому Україна як демократична, правова держава має постійно удосконалювати законодавчі механізми реалізації своїх функцій у цій сфері, що і стало підставою для цього наукового дослідження.

Прогрес у сучасному суспільстві, окрім позитивних наслідків, призвів до збільшення кількості подій і ситуацій, які за пороговими значеннями віднесено до НС. НС є тими ситуаціями, які загрожують життю, здоров'ю та безпеці людей, наносять значні збитки матеріальним цінностям і довкіллю. Процес реагування на НС вимагає

рішучого та координованого втручання держави, оскільки можуть миттєво наростати (збільшуватися негативні наслідки) та мати серйозні наслідки для суспільства в цілому. Спільні та вчасні дії значно полегшують процес ліквідації наслідків НС, зменшують втрати. У такий спосіб держава виконує свою основну функцію, яка полягає у забезпеченні безпеки, добробуту та захисту свого населення, територій та довкілля від небезпек.

Ткаченко В.Д. та Пушняк О.В., вважають, що функціональне призначення держави полягає у впливі на суспільні процеси в різних сферах життя, вона долає суперечності між інтересами різних соціальних груп і таким чином забезпечує нормальний розвиток суспільства. Цей вплив справляється завдяки різним напрямам діяльності держави, основні з яких у теорії держави і права мають назву функцій. Вони є основними напрямками діяльності держави, які виражають її сутність і соціальне призначення в галузі управління справами суспільства [1, с. 89].

На думку Васильєва А.С., функції, які виконує держава, є вельми різноманітні за змістом і цариною прояву. Науковець вважає, що за тривалістю дії функції держави поділяють на постійні і тимчасові. Постійні виконуються державою протягом тривалого часу і найчастіше властиві державі на багатьох стадіях її існування. Тимчасові функції зумовлені специфікою суспільного розвитку на певних історичних етапах і мірою зникнення такої специфіки втрачають своє значення. За значущістю для діяльності державного механізму функції держави можна поділити на основні (головні) і другорядні (похідні, допоміжні). До основних функцій слід віднести такі, що мають пріоритетне значення на конкретному етапі розвитку суспільства (економічна, соціальна, екологічна функції). До другорядних слід віднести функції, що мають супутній, допоміжний або обслуговуючий характер. За формами діяльності, що ґрунтується на засаді розподілу влади, функції держави можна поділити на законотворчі, управлінські і судові (правоохоронні).

Ця класифікація відбиває механізм реалізації державної влади. Як зазначає Васильєв А.С., кожна із вказаних функцій здійснюється зазвичай сукупністю державних органів, що належать до однієї з гілок влади – законодавчої, виконавчої або судової. Іноді окремо виділяють контрольно-наглядову функцію, що реалізується різноманітними правоохоронними органами, які здійснюють державний нагляд і контроль за законністю. Загальноприйнятою є класифікація функцій держави за сферами діяльності на внутрішні та зовнішні, які взаємопов'язані між собою, діють у певній єдності, доповнюючи одна одну. Водночас у кожній функції можна виділити низку підфункцій, у яких відбуваються процеси кількісних і якісних накопичень щодо реалізації важливих для суспільства завдань і цілей. На відміну від самостійних функцій, що виражають суть і соціальне призначення держави, підфункції втілюють специфічно особливе в межах конкретного напрямку діяльності державного механізму й у його впливі на суспільні відносини [2, с. 91–92].

На переконання Скакун О.Ф., кожна функція держави зумовлена її сутністю, соціальним призначенням; характеризується комплексністю, внутрішньою єдністю, системними цілеспрямованими зв'язками між видами діяльності держави; відзначається

відомою самостійністю, однорідністю, повторюваністю. Вчена зазначає, що внутрішні і зовнішні функції держави існують “у часі”: зміст усталених функцій змінюється, оновлюється на різних етапах розвитку; під тиском внутрішніх і зовнішніх чинників (проблеми екології, боротьба з бідністю, міжнародним тероризмом тощо) з’являються нові функції, а старі зникають. Нерідко похідні функції (оподаткування і фінансового контролю) набувають значення головних, а разом із постійними раз-у-раз виникають тимчасові (боротьба зі стихійним лихом). Внутрішні функції впливають на зовнішні і навпаки [3, с. 133, 135–136].

Зазначене визначає загальний каркас функціонування будь-якої держави, яка відзначається складною, взаємопов’язаною системою, яка працює на користь суспільства та його членів. І вказана система повинна працювати із дотриманням верховенства права. Оскільки цей принцип є фундаментальним для діяльності сучасної держави. Принцип верховенства права є основним принципом демократичної правової системи, який підтримує державу в служінні інтересам громадян і забезпеченні їх добробуту, захищає основні принципи справедливості та рівноправ’я. Цей принцип передбачає, що всі – як громадяни, так і урядові структури – повинні підкорятися законам, і закони повинні бути визначені та прийняті відповідно до встановлених правил і процедур. Верховенство права передбачає, що ніхто, включаючи урядові структури та осіб, не може діяти поза межами закону.

Верховенство права сприяє стабільності, прозорості та справедливості в суспільстві, а держава виступає у ролі гаранта дотримання цього принципу. Держава за допомогою влади здійснює ефективне управління суспільством як цілісної системи. За допомогою права вона нормативно регулює, упорядковує, охороняє та сприяє розвитку суспільних відносин і забезпечує добробут громадян.

Верховенство права допомагає забезпечити стабільність, справедливість та законність у суспільстві, а кожна функція держави – діяти в межах цього принципу, щоб забезпечити ефективне та справедливе управління.

У своєму дослідженні Козюбра М.І. зазначає, що правове регулювання має державну забезпеченість. Держава гарантує єдність, системність, результативність і загальну ефективність правового регулювання. Зокрема, держава встановлює загальні засади правового регулювання, здійснює нормотворчість та правозастосування, розв’язання конфліктів між суб’єктами права. Водночас слід наголосити, що в правовому регулюванні – у певних межах та формах – беруть участь й інші суб’єкти права, які зацікавлені в правовому упорядкуванні суспільних відносин і використовують для цього необхідні юридичні засоби і способи. Усі елементи правового регулювання є взаємообумовленими і становлять механізм правового регулювання, тобто логічно узгоджену, динамічну систему уніфікованих юридичних засобів і способів, необхідну й достатню для забезпечення результативного правового регулювання суспільних відносин. Повнота та дієвість такого механізму є необхідною й достатньою умовою ефективного правового регулювання [4, с. 96].

За допомогою правового регулювання визначається баланс між стабільністю суспільства та потребами населення. Держава встановлює правила, закони та політики,

які становлять основу для організації та функціонування суспільства. Це регулювання враховує різні напрями діяльності держави, включаючи економіку, соціальні відносини, права та обов'язки громадян тощо. Слід зазначити, що реалізація конституційних і законодавчих норм грає важливу роль у формуванні сучасної державності з урахуванням соціального та правового контексту. Зміст цього контексту полягає у дотриманні прав, свобод і законних інтересів громадян. Він відіграє важливу роль у визначенні засобів, форм і методів управлінської діяльності держави щодо забезпечення об'єктивних умов життєдіяльності всього суспільства, гідних умов життя людини, її здоров'я, навколишнього природного середовища, соціально-культурних, економічних і політичних умов тощо. Загалом, правове регулювання дозволяє державі визначати правила гри, які забезпечують баланс між стабільністю та потребами громадян, а також справедливість та ефективність управління суспільством.

Досліджуючи питання системи правового регулювання в умовах надзвичайних ситуацій, Кузніченко С.О. висловив свою думку, що сама система являє собою сукупність законів та підзаконних нормативних актів, які створюють правове поле для функціонування державних органів і життєдіяльності населення в умовах надзвичайних ситуацій. Значне зростання аварій і катастроф, стихійних лих, епідемій, епізоотій, військових конфліктів та інших надзвичайних ситуацій, породжене натуральними й антропогенними чинниками, є загрозою глобального порушення екологічної рівноваги, соціального середовища в Україні. Унаслідок чого політика держави спрямовується на формування і розвиток правової бази в надзвичайних ситуаціях у її новому стані [5, с. 53].

На стику XX та XXI століть, на думку Баранова О.А., сформувалася низка надзвичайно небезпечних цивілізаційних викликів: виснаження планетарних ресурсів – чисте повітря, вуглеводні, корисні копалини, ліси, прісна вода, родючі землі; зниження стійкості екосистеми людства; перенасичення: міст, інфраструктур, виробництв, автомобілів тощо; глобальна нестача продовольства; погіршення екології та зміна клімату тощо [6, с. 31].

Більшість із перерахованих викликів є складовими НС природного характеру, які становлять загрози для суспільства, здоров'я людей, екосистем у вигляді: великої рухливості природних явищ і можливостей поширюватися на великі відстані; проживання населення в районах, які піддаються ризику природних катастроф (гірська та прибережна територія тощо); не своєчасному або не оперативному усуненні недоліків або наслідків у інфраструктурі, які підсилюють руйнівний вплив НС природного характеру (наприклад, неякісне або незаконне будівництво може призвести до обвалення будівель під час землетрусу або паводку); довгострокового екологічного впливу на забруднення води, повітря, ґрунту тощо. Слід зазначити, що руйнівний характер і масштабність наслідків НС природного характеру впливає на різні аспекти життя суспільства і позначається на його подальшому розвитку. Це свідчить про соціальну значущість та потребу відповідної реакції держави на НС природного характеру.

Неспровокована агресія РФ відносно України та її нездатність швидко реалізувати

свої наміри на полі бою сприяла виникненню таких надзвичайних ситуацій воєнного, природного та техногенного характеру, зокрема:

- захоплення Запорізької АЕС російськими військами;
- знищення греблі Каховської гідроелектростанції;
- постійні інтенсивні обстріли території нашої держави;
- застосування російськими військами проти українських військових і цивільного населення хімічних речовин;
- пошкодження росіянами приміщень підприємств, де знаходяться хімічні та небезпечні речовини, об'єктів енергосистеми тощо.

Перелічені дії є неприпустимими та небезпечними; загрожують національній безпеці та мають потенційно тяжкі наслідки для держави та суспільства взагалі. Також, урахувуючи каскадний принцип надзвичайних ситуацій, це додатковий чинник, який призведе до серйозних людських трагедій, екологічних катастроф – НС природного характеру.

Із урахуванням виникнення нових викликів і загроз на сьогодні актуальним питанням у сфері цивільного захисту є удосконалення правотворчих, правозастосовних, організаційних процесів, спрямованих на попередження та реагування на НС. Зазначимо, що завдяки такому підходу активізується виконання державою її основних функцій, які є похідними конституційного обов'язку держави, щоб забезпечувати безпеку та захист населення, територій, майна та довкілля.

Як зазначає Проневич О.С., питання безпеки та захисту населення, а також економічних і культурних об'єктів від настання та розвитку надзвичайних ситуацій нині сприймаються як складова державної безпеки з визнанням пріоритету саме цивільного захисту населення та територій від різнохарактерних загроз, що можуть виникнути протягом мирного часу на відміну від вирішення проблем цивільної оборони, орієнтованої на воєнний час. Так, на нинішньому етапі здійснюється пошук раціональної моделі забезпечення цивільного захисту [7, с. 190–191].

Для забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання і реагування на НС, забезпечення цивільного захисту населення, розв'язання нагальних суспільних проблем створено єдину державну систему цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ). Постановою Кабінету Міністрів України від 09 січня 2014 р. № 11 затверджено Положення про ЄДСЦЗ [8, 9], яким передбачено ієрархічну систему органів, наділених повноваженнями безпосередньо здійснювати державну владу, а також державних установ, відомств і підприємств, за допомогою яких реалізуються функції держави, пов'язані із запобіганням і реагуванням на НС, зниженням розмірів збитку і втрат тощо у мирний час та в особливий період.

У межах виконання завдань вказаною системою:

- забезпечується діяльність системи попередження та прогнозування виникнення можливих НС;
- швидко мобілізуються сили, засоби і ресурси ЄДСЦЗ;
- застосовуються або коригуються заходи, спрямовані на вирішення проблем, що виникли при НС;

- налагоджується комунікація, взаємодія та координація дій між суб'єктами забезпечення цивільного захисту та іншими залученими суб'єктами;
- інформується населення усіма доступними засобами, надаються чіткі інструкції, рекомендації щодо дій при цій НС;
- контролюється (управляється) потік інформації щодо ситуації (обстановки), яка виникла;
- визначається готовність медичної системи для надання екстреної медичної допомоги та лікування постраждалих;
- здійснюються санітарно-епідеміологічні заходи;
- проводяться евакуаційні заходи, аварійно-рятувальні та пошукові роботи;
- відбувається співпраця з міжнародними організаціями та іншими країнами для отримання допомоги та координації дій.

Звертаємо увагу, що відповідно до законодавства України залежно від масштабів і особливостей надзвичайної ситуації, що прогнозується або виникла, функціонує ЄДСЦЗ у повсякденному режимі, у режимах підвищеної готовності, надзвичайної ситуації та надзвичайного стану. Умови і порядок введення режимів підвищеної готовності та надзвичайної ситуації, перелік заходів, завдання та порядок взаємодії суб'єктів забезпечення цивільного захисту щодо запобігання та ліквідації наслідків НС у зазначених режимах визначаються Положенням про єдину державну систему цивільного захисту, що затверджується Кабінетом Міністрів України. В особливий період, у тому числі у воєнний час, ЄДСЦЗ функціонує відповідно до Кодексу цивільного захисту України та з урахуванням особливостей, що визначаються згідно з вимогами норм міжнародного гуманітарного права, законів України “Про правовий режим воєнного стану”, “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”, а також інших нормативно-правових актів [8, 9].

Крім того, при НС органи державної влади в умовах правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, або зони надзвичайної екологічної ситуації наділяються додатковими повноваженнями для ефективної реакції на ситуацію, яка склалася для забезпечення безпеки та захисту населення. Проте важливо враховувати, що ці додаткові повноваження обмежені в часі та залишаються пропорційними самій ситуації, а також мають урахувати принцип верховенства права. Водночас забезпечення прав і свобод громадян під час НС залишається важливим пріоритетом навіть за умов надання додаткових повноважень державних органів.

За умов виникнення НС особливої важливості відбувається адекватне та ефективне реагування з боку суспільства та влади, взаємодія та порозуміння влади із населенням. Ми вважаємо, що лише дієва співпраця держави з громадськістю та різними групами суспільства може якнайкраще підсилити зусилля у реагуванні та відновленні після НС та особливо НС природного характеру; сприятиме зменшенню ризиків, а також допоможе підвищити рівень готовності населення у вигляді перебування в небезпечних районах (місцях). Ми вважаємо, що це є кроком до побудови резилієнтного суспільства, яке має здатність ефективно реагувати на НС та швидко відновлюватись після них.

Засекіна Л.В., Глова І.В. переконанні, що з початком повномасштабного вторгнення

росії в Україну світ українців змінився. Страх, тривогу, невизначеність у майбутньому та невпевненість відчув і відчуває кожен українець. Сьогодення вимагає від українців такого рівня стійкості, якої більшість із нас раніше ніколи не відчувала. Подолання деструктивних наслідків загроз вимагає запровадження заходів зі збереження та відновлення психологічного здоров'я громадян: надання комплексного спектру послуг тим, хто постраждав від травми та потребують допомоги; посилення кооперації між владою та громадянами, створення центрів психологічної допомоги населенню та центрів громадської резиліентності, які б інтегрували в собі систему надання соціальної, психологічної та юридичної допомоги громадянам. Такі речі, як соціальна підтримка, адаптивні навички подолання та здатність використовувати свої внутрішні сили можуть допомогти розвинути та зміцнити резиліентність українців [10, с. 174–175].

Серед іншого важливим моментом є розгортання, згідно з рівнем НС, діяльності відповідних спеціальних органів управління – комісій з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій. У цей період застосовуються деякі правообмеження для населення та суб'єктів господарювання. Визначається територія впливу негативного фактору – територія надзвичайної ситуації. Заходи, що мають здійснюватися в таких умовах закріплюються в нормативно-правових актах. Вони необхідні для безпеки та захисту населення, територій, довкілля.

У своїй праці Кузніченко С.О. доводить, що при виникненні надзвичайних ситуацій, а особливо при складаному комплексному характері їх походження, перестають працювати звичайні повсякденні соціальні і правові механізми. Державна влада для реалізації своїх завдань застосовує можливості правового забезпечення – вводить надзвичайні режими, і організаційне забезпечення – створює спеціальну систему управління, визначені органи державної влади й управління наділяються надзвичайними повноваженнями, створюються надзвичайні органи управління (комісії, штаби, комендатури) – органи управління спеціальної компетенції. Усе це вводиться з метою нормалізації обстановки у найкоротший термін, усунення загроз небезпеки, повернення до повсякденної системи управління, надання допомоги постраждалим, ліквідації і локалізації надзвичайних ситуацій [5, с. 55].

На сучасному етапі розвитку цивілізації, питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій є значимими не лише для держави, на території якої виникла НС, а й для інших насамперед сусідніх держав. Яскравим прикладом є похідні наслідки НС, які відбуваються на території нашої держави через воєнні дії, артилерійські обстріли, авіаційні атаки та інші форми насильства. Ці наслідки створюють умови для виникнення НС природного характеру у вигляді:

- загрози фізичній безпеці та життю мирного населення;
- погіршення умов життєдіяльності населення унаслідок руйнування інфраструктури: мостів, доріг, тепло- та електростанцій, водопровідних систем тощо;
- необхідності у швидкій масовій евакуації населення з районів бойових дій;
- виникнення гуманітарної кризи з великою кількістю поранених, потребуючих медичної допомоги, а також біженців, яким потрібен притулок та гуманітарна допомога;
- забруднення навколишнього середовища, наприклад, у результаті викидів токсичних речовин або пошкодження промислових об'єктів;

– збільшення ризиків поширення інфекційних захворювань через обмежений доступ до медичної допомоги та погіршення гігієнічних умов тощо.

Сучасні НС потребують не менш сучасних підходів до їх вирішення. На нашу думку, нові підходи до планування і реалізації заходів із цивільного захисту сприяють оперативному та ефективному вирішенню завдань, допомагають зменшити негативний вплив НС на життя, здоров'я і майно населення, довкілля, а також дозволяють забезпечити соціальний, економічний і політичний добробут громадян – будувати безпекове середовище, де не ведуться активні бойові дії, а людина може жити (відчувати себе) у безпеці, працювати і розвиватися, знати, що основні її права та потреби гарантовано захищені. Побудова такого середовища можлива за умов взаємодії правових, економічних, соціальних і політичних чинників, які сприяють стабільності та благополуччю людини.

Як зазначає Могил С.К., очевидним є те, що сучасна держава дедалі частіше діятиме в екстремальних ситуаціях, для чого вона мусить вносити певні корективи у методи діяльності традиційних державних органів і створювати нові структури, максимально здатні за своїм характером до такого роду діяльності. Для України здатність державної влади діяти ефективно в екстремальних умовах має особливе значення. При цьому йдеться не тільки про виділення в системі функцій нашої держави самостійного напрямку її діяльності в екстремальних ситуаціях. Актуальними є її, по-перше, нормативно-правове забезпечення, по-друге, державно-інституціональне оформлення і, по-третє, фінансування, яке забезпечує ефективну діяльність відповідних органів [11, с. 3].

Удосконалення правотворчих і правозастосовних, організаційних процесів у сфері цивільного захисту вкрай важливе для ефективного попередження та реагування на надзвичайні ситуації різної генези, оскільки допомагає:

- адаптувати до сучасних викликів та ризиків закони та нормативно-правові акти;
- розробляти нові та вдосконалювати наявні нормативи у сфері цивільного захисту із урахуванням нових технологій, ризиків і підходів;
- вдосконалювати організаційні та управлінські структури, які відповідають за управління та координацію дій у кризових ситуаціях;
- унормовувати тренування та навчання для якісної підготовки до дій при надзвичайних ситуаціях;
- розвивати та впроваджувати ефективні, сучасні системи зв'язку для швидкого обміну інформацією між відповідальними органами та службами;
- забезпечувати інформаційну прозорість;
- вдосконалювати національну систему цивільного захисту, уніфікувати підходи тощо.

Зазначене сприяє створенню механізмів (систем), які є більш адаптованими до сучасних викликів та забезпечують високий рівень готовності до дій у разі виникнення НС і стратегічно важливими для забезпечення ефективного управління кризовими ситуаціями та мінімізації негативних наслідків. Ці механізми (системи) також допомагають забезпечувати високий рівень готовності та ефективного реагування при НС природного характеру.

Ми погоджуємося з позицією Федорчака В.В., який переконаний, що у нинішніх умовах провідною метою державної політики у сфері цивільного захисту є забезпечення необхідного рівня особистої безпеки людини, а також безпеки суспільства і держави у цілому в межах обґрунтованих, із наукового погляду, критеріїв допустимого ризику. В якості одного з ключових напрямів державної політики у сфері цивільного захисту виступає розробка та впровадження заходів, орієнтованих на профілактику надзвичайних ситуацій (запобігання їх виникненню та зменшення масштабів їх розвитку) [12, с. 214].

На думку Скакун О.Ф., всебічні історичні перетворення в суспільстві викликають зміни в сутності й соціальному призначенні держави, а це потребує модифікації її функцій. Наповнюється новим змістом соціальна функція, основним призначенням якої є забезпечення державою гідних умов життя для людини. Проголошення Конституцією України принципу верховенства права вимагає наповнення новим змістом усіх функцій держави, в тому числі правоохоронної і правозахисної, оновлення механізму здійснення функцій, налагодження систем юридичних інститутів, механізмів і процедур для дієвого захисту основоположних прав і свобод людини, її гідності [3, с. 136].

Вважаємо, що постійна зміна умов і джерел виникнення нових викликів, загроз; ведення на значній території України активних бойових дій; зміни у навколишньому середовищі та здоров'ї людини потребують оновлення змісту функцій держави у вигляді удосконалення державної системи у сфері цивільного захисту з використанням можливостей правотворчих і правозастосовних процесів.

Державні механізми повинні бути гнучкими та здатними швидко адаптуватися до нових умов, що дозволить досягти резилієнтності суспільства (держави) – ефективно впоратися з кризовою ситуацією, адаптуватися до неї та швидко відновити нормальне своє функціонування. Незважаючи на виникнення небезпеки чи будь-якої надзвичайної ситуації, а особливо НС природного характеру, держава може продовжувати існувати та функціонувати з мінімальними збитками і втратами, а також можливим найшвидшим відновленням після НС.

Це сприятиме більш ефективному та адаптивному управлінню під час планування заходів із попередження та реагування на НС природного характеру. Крім того, буде вказувати на здатність держави забезпечувати безпеку та захист свого населення, територій, природного середовища та майна; протистояти викликам, загрозам, які призводять до виникнення надзвичайних ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цвік М.В., Петришин О.В., Авраменко Л.В. та ін. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юрид. вищих навч. закладів. Харків: Право, 2009. 584 с.
2. Теорія права і держави : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук А.С. Васильєва. Київ: КНТ, 2010. 403 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-ге видання. К.: Алерта; КНТ; ЦУП, 2010. 520 с.
4. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваїте, 2015. 392 с.
5. Кузнichenko С.О. Державне управління в надзвичайних ситуаціях: проблеми правового забезпечення. Юридичний вісник. 2010. № 3 (16). С. 52–56.

© Kolesnyk Victoriia, 2023

6. Баранов О.А. Цивілізаційна місія цифрових трансформацій. Інформація і право. 2023. № 3 (46). С. 25–41.
7. Проневич О.С. Державне управління у надзвичайних ситуаціях: концептуально-правовий базис та інституційна надбудова. Форум права. 2015. № 5. С. 190–191.
8. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 02.04.2023).
9. Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09 січня 2014 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#n10> (дата звернення: 29.05.2023).
10. Університет і місто: стратегії та практики взаємодії: колективна монографія / за ред. Дмитра Шевчука, Лариси Засекиної, Олега Лагоднюка. Острого: Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2022. 340 с.
11. Могил С.К. Сучасна держава в екстремальних ситуаціях: нормативи, органи, функції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса: Одеська нац. юрид. академія, 2003. 15 с.
12. Федорчук В.В. Механізми державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій в Україні: дис. ... д-ра наук з держ. управління: 25.00.02. Харків: Нац. ун-т цивільного захисту України, 2018. С. 429.

REFERENCES

1. *Tsvik, M., Petryshyn, O., Avramenko, L. and others* (2009). *Zahalna teoriia derzhavy i prava. “General theory of state and law”: a textbook for law students.* Kharkiv: Law. 584 p. [in Ukrainian].
2. *Teoriia prava i derzhavy. “Theory of law and state”: a textbook / ed. by general ed. Doctor of Juridical Sciences A.S. Vasyliiev.* Kyiv: KNT, 2010. 403 p. [in Ukrainian].
3. *Skakun, O.F.* *Teoriia prava i derzhavy. “Theory of law and the state”: a textbook.* 2nd edition. K.: Alert; KNT; TsUP, 2010. 520 p. [in Ukrainian].
4. *Zahalna teoriia prava. “General theory of law”: a textbook / by general ed. E. Koziubra K.: Vaite, 2015. 392 p. [in Ukrainian].*
5. *Kuznichenko, S.O.* (2010). *Derzhavne upravlinnia v nadzvychainykh sytuatsiakh: problemy pravovoho zabezpechennia. “State management in emergency situations: problems of legal support”.* Legal Bulletin. No. 3(16). P. 52-56 [in Ukrainian].
6. *Baranov, O.A.* (2023). *Tsyvilizatsiina misiia tsyfrovyykh transformatsii. “Civilization mission of digital transformations”.* Information and law. No. 3(46). P. 25–41 [in Ukrainian].
7. *Pronevych, O.S.* (2015). *Derzhavne upravlinnia u nadzvychaynykh sytuatsiakh: kontseptualno-pravovyi bazys ta instytutsiina nadbudova. “State management in emergency situations: conceptual and legal basis and institutional superstructure”.* Law Forum. No. 5. P. 190-191 [in Ukrainian].
8. *Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. “Civil Protection Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 02.10.2012 No. 5403-VI.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>. (Date of Application: 02.04.2023) [in Ukrainian].
9. *Polozhennia pro yedynu derzhavnu systemu tsyvilnoho zakhystu. “Regulations on the unified state system of civil protection”: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 9, 2014 No. 11.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#n10>. (Date of Application: 29.05.2023) [in Ukrainian].
10. *Universytet i misto: stratehii ta praktyky vzaiemodii. “University and city: strategies and practices of interaction”: collective monograph / edited by Dmytro Shevchuk, Larysa Zasekina, Oleh Lahodniuk.* Ostrog: View of the National Ostroh Academy University, 2022. 340 p. [in Ukrainian].
11. *Mohyl, S.K.* (2003). *Suchasna derzhava v ekstremalnykh sytuatsiakh: normatyvy, orhany, funktsii. “Modern state in extreme situations: norms, bodies, functions”: autoref. thesis ... Candidate of Juridical Sciences: 12.00.01.* Odesa: Odesa National Law Academy. 15 p. [in Ukrainian].

12. *Fedorchak, V.V.* (2018). *Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia ryzykamy vynykennia nadzvychainykh sytuatsiy v Ukraini*. "Mechanisms of state management of emergency risks in Ukraine": diss. ... Doctor of Juridical Sciences from the state management: 25.00.02. Kharkiv: National University of Civil Defense of Ukraine. 429 p. [in Ukrainian].

UDC 351.862

Kolesnyk Victoriia,

Researcher of the State Research Institute MIA Ukraine,
Graduate student of the State Scientific Institution Institute of Information, Security and
Law of The National Academy of Legal Sciences of Ukraine
(SSI IISL of the NALS of Ukraine),
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-1860-7866

PREVENTION AND ELIMINATION OF NATURAL DISASTERS AS A FUNCTION OF THE STATE: LEGAL ASPECT

The article examines the functions which are derived from the constitutional duty of the State to ensure security and protection of the population, territories, property and the environment. The author emphasizes that the enshrined duty of the state reflects the basic principles and values on which the State is based and determines its obligations to the population. As a result of various historical, social, economic and political factors, the state has certain functions which are enshrined in the Constitution and other fundamental legislative acts. Over time, they may change and vary depending on historical circumstances and the political system.

The article shows that one of the tools for the state to fulfill its functions is legal regulation in compliance with the rule of law. It defines the main areas of government activity in the context of protecting citizens and the state's interests. In ensuring the rights and freedoms of citizens, the state guarantees them justice and equality before the law. The national legal regulation of social relations in the field of civil protection is focused in the vast majority of cases on the protection and security of life, health, property and natural resources in conditions of danger in peacetime.

It has been demonstrated that civil protection encompasses a range of factors, such as safeguarding individuals, shielding communities, territories, and the environment from natural disasters, as well as preserving property. These emergencies, in the absence of any restrictions, can lead to serious threats and negative consequences, as well as adversely affect the socio-economic development of the state.

A unified state civil protection system has been created to ensure an effective and coordinated response to emergencies of various origins. The system aims to protect the population, property, territories, and the environment, reduce losses, and solve urgent social problems. Its activities are aimed at creating a coordinated and effective mechanism to ensure the safety and protection of citizens in the face of the occurrence and development of specific

© Kolesnyk Victoriia, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.3\(61\).6](https://doi.org/10.36486/np.2023.3(61).6)

Issue 3(61) 2023

<https://naukaipravookhorona.com/>

types of hazards. The author emphasizes that under the conditions established by law, public authorities are vested with additional powers with due regard for the rule of law.

Today, as new challenges and threats arise, new requirements for protection are being put forward. This has an inherent impact on the life of a person, the state and society. Law-making, law enforcement and organizational processes aimed at preventing and responding to natural disasters are being improved. New modern mechanisms (systems) of civil protection are being created. Flexible and innovative strategies are being developed to counteract emerging hazards and minimize their impact on people's lives and the stability of society.

It is emphasized that resilience is becoming the answer to modern changes. It is fundamental to preventing and reducing existing risks and challenges, reducing the impact and vulnerability of the population, and increasing the level of preparedness of the population for emergencies of various genesis.

The author asserts that these approaches enhance the state's ability to perform its functions, ensuring the safety and protection of the population, territories, property, and the environment.

Keywords: natural emergencies, state function, legal support, societal resilience, security environment.

Отримано 20.10.2023